

Μνήμες και απολογισμοί **Η όψιμη ωρίμανση της ελληνικής** **εμφυλιολογίας και εμφυλιογραφίας**

Του **Κωστή Παπαϊωάννου**

Ωσπου να σκεφτούμε τί "παίζεται" με το συνέδριο για τους Εμφύλιους (πληθυντικός) που οργανώνεται την **Παρασκευή 30 Ιουνίου 2006** και το **Σάββατο 1 Ιουλίου 2006**, στην **Καστοριά**, μαθαίνουμε ότι θα διεξαχθεί και ένα συμπόσιο, για τον Ελληνικό Εμφύλιο (ενικός αυτή την φορά), από την **Παρασκευή 12 Μαΐου** ως την **Κυριακή 14 Μαΐου** του **2006**, στην **Θεσσαλονίκη**. Το συνέδριο της Καστοριάς οργανώνεται από το **Δίκτυο για την Μελέτη των εμφυλίων Πολέμων** και έχει τίτλο «**Μνήμες των εμφυλίων πολέμων. Τόποι και εργαλεία**». Το συμπόσιο της Θεσσαλονίκης οργανώνεται από το **Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης** από κοινού με το **Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου** και έχει τίτλο: «**Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος: Μια αποτίμηση. Πολιτικές, ιδεολογικές, ιστοριογραφικές προεκτάσεις**».

Η οργάνωση δύο επιστημονικών εκδηλώσεων για τον εμφύλιο, μέσα σε τόσο κοντινό χρονικό διάστημα, με συμμετοχή των ίδιων ουσιαστικά προσώπων και κυρίως με το ίδιο ουσιαστικά θέμα, δεν μπορεί να είναι χωρίς σημασία. Η ομοιότητα που ήδη επισημάνθηκε αλλά και οι διαφορές, ανάμεσα στις δύο επιστημονικές εκδηλώσεις, η επισήμανσή των οποίων θα επιχειρηθεί εδώ, μπορούν να οδηγήσουν σε χρήσιμα συμπεράσματα, και να φωτίσουν την σημερινή πολιτική συγκυρία. Και βέβαια, οποίος δεν μπερδεύεται από την υποκρισία που κυριαρχεί στους ηγετικούς πολιτικούς και ακαδημαϊκούς κύκλους, γνωρίζει καλά ότι η κατανόηση και η αντιμετώπιση των απαιτήσεων της σημερινής πολιτικής συγκυρίας, είναι το ζητούμενο από όλες τις πολιτικές πλευρές.

Η πολιτική προέλευση αλλά και η πολιτική κατεύθυνση της τρέχουσας επιστημονικής συζήτησης (συνηθέστερα σύγκρουσης) γύρω από τον εμφύλιο ήταν προφανής από την πρώτη στιγμή, όταν άρχισαν οι -- πολιτικές στην αρχή, επιστημονικές αργό-

τερα -- εκδηλώσεις που αφορούσαν την ιστορία της δεκαετίας του '40. Τώρα οι δύο εκδηλώσεις, θέλοντας και μη, έμμεσα και στρεβλά, φέρνουν στην επιφάνεια την πολιτική διάσταση του ζητήματος. Στο προηγούμενο συνέδριο του ΔΜΕΠ στην Πρέβεζα, που είχε σαν θέμα το στρατιωτικό μέρος της σύγκρουσης της δεκαετίας του '40, ο εκ των ιδρυτών του ΔΕΜΠ, Στάθης Καλύβας, έκανε εκκλήσεις για την απαλλαγή της ιστορικής επιστήμης από την (περίπου) "κατάρα" της πολιτικής, ξεχνώντας (δήθεν) ότι ο ίδιος θεραπεύει ακριβώς αυτή την κατάρα ως πολιτικός επιστήμονας! Τώρα όμως και τα δύο συνέδρια, δειλά-δειλά, επισημαίνουν την σημερινή πολιτική σημασία της ιστορικής μελέτης. Η διακήρυξη του ΔΜΕΠ στους στόχους του συνεδρίου περιλαμβάνει την *«εξαγωγή συμπερασμάτων για το ρόλο της μνήμης στο παρόν και στο μέλλον»*. Στο συμπόσιο για την στροφή στην πολιτική μαρτυρά η θεματολογία. Μερικές ομιλίες είναι πολύ ενδεικτικές όπως ιδιαίτερα αυτή του **Ηλία Νικολακόπουλου**: *«Ξαναδιαβάζοντας το σχήμα του Εμφυλίου, όπως το διατύπωσε ο Φίλιππος. Ηλιού»* (ομιλία της οποίας το θέμα χρειάζεται ιδιαίτερη μνεία, είναι προφανώς ωστόσο η προσπάθεια που γίνεται να χρησιμοποιηθεί η ερμηνεία του Φίλιππου Ηλιού για τον εμφύλιο σε έναν σημερινό πολιτικό συμβιβασμό). Υπάρχουν και ομιλίες που θέτουν το ζήτημα ρητά, όπως αυτή του **Todor Cepreganov**, Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο των Σκοπίων με θέμα: *«Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα 1946-1949. Ένα συμβάν από την ιστορία: Μάθημα για το μέλλον»*. Αξία όμως δεν έχει η απλή διαπίστωση ότι οι επιστήμονες παραδέχονται επί τέλους πως κάνουν πολιτική, όταν όλοι, εκτός από τους ίδιους, ξέρουν πως κάνουν πολιτική. Αξία έχει να εξετάσουμε τί πολιτική χρήση κάνουν στην ιστορία, ο καθένας από τους παράγοντες της επιστήμης, ξεχωριστά ή ενταγμένος σε κάποια προσωρινή συνήθως ή μόνιμη σπανιότερα ομάδα.

Επιστήμη, ιστορία, πολιτική.

Το βασικό και μεγάλο πρόβλημα στην μελέτη της ιστορίας και της πολιτικής είναι το ίδιο το πανεπιστήμιο και το ιδιόρρυθμο "σκοταδιστικό" κλίμα που δημιουργεί. Υπάρχει ήδη ένα ζήτημα αντίφασης, από αυτό το ίδιο το γεγονός ότι η ιστορία και η πολιτική αντιμετωπίζονται σαν αντικείμενο της επιστήμης, αφού η "επιστήμη" της ιστορίας και της πολιτικής, με τη σειρά της, αντιμετωπίζεται σαν "υπεράνω" της πολιτικής και της ιστορίας! Αλλά και με δεδομένη την ανοχή αυτής της καταχρηστικής αντιμετώπισης, στη σημερινή κοινωνική συγκυρία, το πρόβλημα παραμένει στο γε-

γονός ότι ο βασικός παράγων του πανεπιστημίου, δηλαδή οι φοιτητές και η βάση του διδακτικού προσωπικού είναι αλλοτριωμένος κατά το γεγονός ότι το κάθε άτομο δεν βλέπει άλλη πολιτική προοπτική εκτός από την ανάδειξή του στον χώρο της πανεπιστημιακής και γενικότερα επιστημονικής ιεραρχίας, δηλαδή στον χώρο της εξουσίας. Προοπτική που βέβαια είναι κοινή και για τον λεγόμενο δημόσιο χώρο, τον εκτός άμεσης επιστημονικής ζωής, δηλαδή στις πολιτικές συγκροτήσεις και στα λεγόμενα κοινωνικά κινήματα.

Ωστόσο πρέπει να προσέξει κανείς ότι στους χώρους του πανεπιστημίου και των επιστημονικών ιδρυμάτων, δημιουργούνται συνθήκες αντιπαράθεσης που μπορούν να οδηγήσουν, και μάλιστα, κατά μία άποψη που δεν την συζητάμε εδώ, οδηγούν αναπότρεπτα, στη ανάπτυξη μιας σύγχρονης πολιτικής άποψης που θα αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ακαδημαϊκής λογοκρισίας (γιατί βέβαια περί λογοκρισίας πρόκειται) και θα οδηγεί στην λύση αυτού του προβλήματος. Προς το παρόν πάντως η θέση όλων των υποκειμενικών παραγόντων που μας ενδιαφέρουν σ' αυτή τη συζήτηση, είναι μια θέση κατοχής ή διεκδίκησης εξουσίας και ως τέτοια οφείλουμε να την αντιμετωπίζουμε. Έχει σημασία να περιμένουμε τις δυσκολίες που δημιουργεί μια τέτοια κατάσταση επειδή οι απόψεις των επιστημόνων μπερδεύονται με την τακτική που προκρίνουν -- οδηγούμενοι σε αφύσικους συμβιβασμούς και συγκρούσεις -- προκειμένου να κατακτήσουν μια θέση εξουσίας και ακόμα χειρότερα γι αυτούς που βρίσκονται στην αρχή της καριέρας τους προκειμένου να επιβιώσουν σε έναν κάθε μέρα διευρυνόμενο μεν αλλά και σκληρυνόμενο χώρο εξουσίας. Εν κατακλείδι η ιστορία της μεταπολιτευτικής βιβλιογραφίας, αλλά και της επιστημονικής συζήτησης για τον Εμφύλιο, είναι χαραγμένη παράλληλα με την ιστορία της εξουσίας. Μένει να δούμε αν στην εισήγησή τους -- στο συμπόσιο -- με θέμα την «*Κριτική θεώρηση της βιβλιογραφίας για τον Εμφύλιο Πόλεμο (1990-2005)*» οι εξαιρετικοί επιστήμονες, και ιδιαιτέρως αγαπητοί στον γράφοντα, Ιάκωβος Μιχαηλίδης και Στράτος Δορδανάς, θα επισημάνουν αυτή την παραλληλία.

Η ιστορία της εμφυλιολογίας και εμφυλιογραφίας

Με δεδομένη ωστόσο αυτή την παραλληλία, σε γενικές γραμμές η ιστορία της Ιστοριογραφίας είναι συνδεδεμένη με την προσπάθεια περάσματος, από την ψυχροπολεμική πολιτική, σε μια πολιτική που δεν έχει ακόμα αποκτήσει όνομα, αν και δεν

μπορεί να ονομαστεί αλλιώς παρά σαν "αυτοκρατορική" πολιτική. Η ίδια η μεταπολίτευση στην Ελλάδα, χαρακτηρίστηκε και άλλωστε -- στο εξουσιαστικό επίπεδο -- προήλθε από έναν διεθνή συμβιβασμό, ανάμεσα σε δυτικές δυνάμεις, κυρίως ανάμεσα στις ΗΠΑ που ήσαν σε αδύναμη θέση λόγω του πολέμου στο Βιετνάμ και στην Γαλλία την χώρα που εκμεταλλεύτηκε το αντιπολεμικό και εξεγερσιακό κλίμα της δεκαετίας του '60. Από τον συμβιβασμό αυτό δεν απείχε βέβαια και η Σοβιετική Ένωση, στην οποία η υποκρισία του σοσιαλισμού έφτανε στα όριά της και προετοιμαζόταν για μια γενική ενσωμάτωση στο ενιαίο εξουσιαστικό σύστημα. Συνακόλουθα η εσωτερική πολιτική και επομένως και η ιστοριογραφία στην Ελλάδα πέρασαν, και μάλιστα πρωτοποριακά, από τους αποκλεισμούς του ψυχρού πολέμου, σε μια φάση δακρύβρεκτων εναγκαλισμών μεταξύ των πρώην εχθρών, με κορυφαία στιγμή στις 23 ως 26 Ιουνίου του 1999, στο επιστημονικό συνέδριο στο Καρπενήσι με τίτλο "Πτυχές του Εμφυλίου Πολέμου 1946 - 1949". Στα δάκρυα των εναγκαλισμών πνίγηκε κάθε επαναστατική και αριστερή πολιτική σκέψη, στην ανάγνωση της ιστορίας, επέπλευσαν όμως οι αριστεροί πολιτικοί επιστήμονες και κατακυριεύσαν την πανεπιστημιακή γη, προς μεγάλη αγανάκτηση βέβαια της ιστοριογραφικής δεξιάς που τότε εφεύρε την θεωρία της "ρεβάνς των ηττημένων" και μια πολιτική εξέγερσης ενάντια στους "ηττημένους - νικητές".

Η ρήξη με αυτό το, έτσι κι αλλιώς νόθο, συμφιλιωτικό πνεύμα ήρθε αργότερα. Η απεμπόληση της μοναδικής ισχύουσας συνεκτικής πολιτικής θεωρίας που ήταν η ταξική, την οποία όσο και αν στα λόγια την επέκρουε η εξουσιαστική παράταξη στην πράξη την υιοθετούσε, αποκτώντας έναν πολιτικό μπούσουλα, άρχισε να γίνεται πηγή προβλημάτων. Άρχισαν να εμφανίζονται μερικά στοιχεία πολιτικής θεωρίας, με την εισαγωγή κυρίως της έννοιας των "ελίτ" στην θέση της έννοιας "άρχουσα τάξη" αλλά και με την στροφή στις "τοπικές", "εθνοτικές" και "θρησκευτικές" διαστάσεις των πολιτικών συγκρούσεων, καθώς και με την "εκλογολογία" σε αντικατάσταση των ίδιων των πολιτικών συγκρούσεων. Όλα αυτά τα θεωρητικά εγχειρήματα, πλούτισαν την παλέτα της ιστορικής και πολιτικής λεγόμενης επιστήμης δεν μπορούσαν όμως να χρησιμεύσουν στην συγκρότηση μιας συνεκτικής πολιτικής θεωρίας. Η απόπειρα να δημιουργηθούν συνθήκες πραγματικής ρήξης με το παρελθόν, που να ευνοούν μια "φρέσκια ιστοριογραφία" ήρθε με την πρωτοβουλία για την δημιουργία του Δικτύου για την Μελέτη του Εμφυλίου Πολέμου. Το ΔΜΕΠ έχει ήδη μια πενταετή ιστορία και χρειάζεται μια σοβαρή μελέτη των κειμένων που έχουν παραχθεί στο

πλαίσιο που δημιούργησε. Δυστυχώς οι προφορικές συζητήσεις, οι καυγάδες στην ηλεκτρονική λίστα μέσω της οποίας λειτουργεί το ΔΜΕΠ, που εκφράζουν ανάγλυφα και την προέλευση και την ποιότητα και την κατεύθυνση της πρωτοβουλίας αλλά και τις αντιδράσεις που δημιούργησε αυτή η πρωτοβουλία και, το κυριότερο, τα αδοκίμως αντίθετα αποτελέσματα τέτοιων πρωτοβουλιών, δεν μπορούν να δημοσιευτούν. Εντελώς συνοπτικά όμως μπορούμε να πούμε ότι η πρωτοβουλία του ΔΜΕΠ είναι ένα από τα πρώτα "δείγματα γραφής" (ή ανορθογραφίας) της αυτοκρατορικής πολιτικής πάνω στους ιδιαίτερα πολύτιμους παπύρους της ελληνικής ιστοριογραφίας. Η ελληνική ιστοριογραφία για τον εμφύλιο μπορεί να θεωρηθεί (όπως υποστηρίζει και ο υπογράφων), σαν μια επανάληψη, στο επίπεδο του λόγου, του ελληνικού εμφυλίου πολέμου. Είναι ένα είδος έλλογης (δηλαδή όχι έμπρακτης) προσομοίωσης του κεντρικού μεταπολεμικού πολιτικού συμβάντος. Μπορεί να ξενίζει το γεγονός ότι αυτή επιχειρείται (ή ορθότερα συμβαίνει) στον επιστημονικό και όχι στον άμεσα πολιτικό τομέα. Αλλά αν πάρουμε υπόψη τις αλλαγές στην πραγματική πολιτική διαδικασία, δηλαδή την συγχώνευση της πολιτικής εξουσίας με την ακαδημαϊκή εξουσία (και όλων ουσιαστικά των ειδών εξουσίας αλλά αυτό είναι ένα άλλο μεγάλο ζήτημα), που απλώς στην Ελλάδα δεν έχουν εγχαραχθεί ακόμα στις τυπικές πολιτικές διαδικασίες, αυτή η προσομοίωση δεν έχει τίποτα το εκπληκτικό.

Μ' αυτή τη λογική, η επέμβαση στην ιστοριογραφική κοινότητα, που επιχειρήθηκε μέσω του ΔΜΕΠ, είναι εντελώς αντίστοιχη με την αμερικανική επέμβαση, στην πολιτική κοινότητα της ελληνικής κοινωνίας κατά τα έτη '47 - '48, για την αντικατάσταση της αγγλικής πολιτικής υπαγόρευσης με την αμερικανική και την εκ μέρους των ΗΠΑ, ενίσχυσης των ελληνικών ομολόγων (των λεγόμενων ξενόδουλων) πολιτικών δυνάμεων. Η διαφορά ανάμεσα στο πραγματικό ιστορικό γεγονός και στην προσομοίωση του, πηγάζει από τις διαφορές στις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες ανάμεσα στις δύο μικροεποχές. Διαφορές άλλωστε που κατέστησαν αναγκαία την προσομοίωση και που καθιστούν την προσομοίωση, της παρελθούσας πολιτικής, σημερινή πραγματική πολιτική της νέας μικροεποχής. Η σοβαρότερη όμως διαφορά είναι η αστάθεια που διακρίνει την ιστοριογραφική προσομοίωση. Δεν υπάρχει δηλαδή η βεβαιότητα που διέκρινε τις κινήσεις των ντόπιων και ξένων λειτουργών της τότε επέμβασης. Μεταξύ αστείου και σοβαρού όμως θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πιο σοβαρή διαφορά είναι η πολύ φτωχότερη διαθέσιμη "γενναιοδωρία" της προσο-

μοίωσης του ιστοριογραφικού σχεδίου Μάρσαλ, έναντι του πραγματικού, στις σημερινές συνθήκες.

Η θεωρητική βάση της ιστοριογραφίας

Στο επιστημονικό επίπεδο, σαν βάση της επέμβασης υιοθετήθηκε αρχικά η αναγωγή της βίας σε βασικό παράγοντα της πολιτικής σύγκρουσης. Αυτό έγινε με κάποια αβεβαιότητα, σαν συνέπεια της αβεβαιότητας, που είναι εγγενής και στην πολιτική από την οποία πήγασε η επέμβαση. Έτσι κι αλλιώς η ανάπτυξη μιας επιστημονικής θεωρίας στηριγμένης πάνω στην παρατήρηση της βίας είναι τόσο εντελώς σαθρή όσο και εντελώς φυσικό είναι να στρέφονται προς τα εκεί οι θεωρητικοί που κινούνται μέσα στο πλαίσιο της εξουσίας. Αυτοί προσπαθούν να εκμεταλλευτούν ορισμένες θετικές πλευρές αυτής της κατεύθυνσης, που όλες ανάγονται στην εξοικείωση της κοινωνίας με την "χειροπιαστή" εξουσιαστική σκέψη. Είναι πάντως γεγονός ότι στις πολιτικές συγκρούσεις γινόταν, ιδιαίτερα στην Ελλάδα, επίκληση από κάθε πλευρά των βιαιοτήτων της άλλης πλευράς, ότι η αναγωγή αυτή θύμιζε -- σε άλλους ευχάριστα και σε άλλους δυσάρεστα -- την ρήση του Μαρξ, περί "μαμής της ιστορίας" και ότι τέλος διευκόλυνε την εμπλοκή στην μελέτη των εμφυλίων συγκρούσεων, του επιστημονικού δυναμικού άλλων κλάδων στη μελέτη της ιστορίας.

Παρόλα αυτά η σαθρότητα παραμένει το κύριο στοιχείο αυτής της επιστημονικής βάσης δεδομένου ότι η πολιτική βία είναι ένα μέσο -- εναλλακτικό του πολιτικού λόγου -- στην πολιτική σύγκρουση και όχι η ουσία αυτής της σύγκρουσης. Σήμερα όπως δείχνει και ο τίτλος του συνεδρίου της Καστοριάς, αναζητείται, από τους ιδρυτές του Δικτύου, μια πιο πολιτική βάση, προκειμένου να σταθεροποιηθεί η επιστημονική κατεύθυνση της επέμβασης. Πράγμα που συνδέεται άλλωστε και με την προσπάθεια για ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής εκδοχής της αυτοκρατορικής πολιτικής. Είναι χαρακτηριστικό ότι το θέμα της ομιλίας του κ. Νίκου Μαραντζίδη, στο συμπόσιο της Θεσσαλονίκης είναι «*Το Κράτος του Γράμμου: Η κομμουνιστική εξουσία 1944-1949*» περιέργως για μια επιστημονική αυθεντία που μέχρι σήμερα σπανίως συνέδεε την πολιτική σύγκρουση με την έννοια της εξουσίας. Η στροφή ωστόσο προς την αναζήτηση μιας πολιτικής θεωρίας είναι φυσική από την στιγμή που η έννοια της "ταξικής εξουσίας" εξοβελίστηκε και η "φουκωική" έννοια της εξουσίας, που είναι

ανεκτή, δεν μπορεί να υπηρετήσει τον πολιτικό λόγο, αφού δεν μπορεί να μεταφραστεί εύκολα και άμεσα σε συγκεκριμένες πολιτικές κινήσεις. Ουσιαστικά η έννοια της εξουσίας είχε ταυτιστεί με την έννοια της διακυβέρνησης κι από κει και πέρα η λέξη "εξουσία" έμενε χωρίς ορισμό και το παιχνίδι της εξουσίας έμενε χωρίς ορατούς και άρα χρήσιμους κανόνες.

Η επιθετική είσοδος του λεγόμενου "νέου ιστοριογραφικού κύματος", στο χώρο της ιστοριογραφίας, προκάλεσε αντιδράσεις ανάλογες με αυτές που προκάλεσε η επέμβαση της αμερικανικής πολιτικής στα χρόνια του Εμφυλίου Πολέμου. Οι "εισβολείς" ακολουθώντας μια αβέβαια πορεία συμμόρφωσης με τα σημάδια των καιρών (με άλλα λόγια "βλέποντας και κάνοντας" ή μάλλον "κάνοντας και βλέποντας") επιτέθηκαν στην πανεπιστημιακή αριστερά, προσπαθώντας να προσελκύσουν νέους ερευνητές στους οποίους υπόσχονταν "βοήθεια" στην πανεπιστημιακή τους καριέρα. Ανάλογες ήταν και οι αντιδράσεις της "κατεστημένης" αριστερής ιστοριογραφίας η οποία, με την αντίστοιχη αβεβαιότητα, προσπάθησε να αποκρούσει την "εισβολή" χρησιμοποιώντας τα γνωστά πανεπιστημιακά επιχειρήματα, περί ανεπάρκειας του ακαδημαϊκού κύρους των "εισβολέων". Δεν ήταν δυνατόν ωστόσο να μείνει η σύγκρουση χωρίς μια σχετικά σαφή διάκριση των ιδεολογικών και πολιτικών επιχειρημάτων τα οποία ήδη είχαν αναμειχθεί φύρδην μείγδην με τα "μεθοδολογικά" και τα "πραγματολογικά".

Η φυσιогνωμία της σύγκρουσης

Διαμορφώθηκε έτσι μια τεθλασμένη και αλληλοεισδύουσα γραμμή μετώπου την οποία ούτε οι ίδιοι οι άμεσα ενδιαφερόμενοι, τόσο της μιας όσο και της άλλης πλευράς, μπορούσαν να διακρίνουν. Η αιτία γι αυτήν τη σύγχυση είναι ότι ουσιαστικά όλα τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούσαν και οι δύο πλευρές, είχαν διαμορφωθεί ή κατασκευαστεί από την αριστερή πλευρά. Πρέπει εδώ να επισημανθεί ότι οποιαδήποτε πολιτική σύγκρουση δεν μπορεί να αναπτυχθεί χωρίς ένα κοινό πραγματικό κοινωνικό έδαφος, πάνω στο οποίο εκτυλίσσονται οι πολιτικές διαφορές, οι οποίες πηγάζουν από τις διαφορετικές κοινωνικές θέσεις των δυνάμεων που συγκρούονται. Αυτό το "κοινό έδαφος" όμως -- αν είναι πραγματικά κοινό -- δεν μπορεί να έχει "κατασκευαστεί" από την μια ή την άλλη πλευρά. Πρέπει να προϋπάρχει των διαφορών και να συγκροτείται από ορισμένες πρωταρχικές κοινωνικές διαθέσεις. Το κοινό

πραγματικό έδαφος της σύγκρουσης, δεν αφορά τις πολιτικές διαφορές που γεννιούνται μέσα στην κοινωνία, αλλά την βασική κοινωνική ενότητα. Το κοινό πραγματικό έδαφος της πολιτικής σύγκρουσης, στην δεκαετία του '40, ήσαν κάποιες κοινωνικές επιθυμίες που είχαν ωριμάσει ήδη στην αρχή του πολέμου, και είχαν μετατραπεί σε κοινωνικές απαιτήσεις. Η οικονομική ανάπτυξη, κοινωνική ειρήνη, πολιτική δημοκρατία, όσο υποκριτικά και προσχηματικά κι αν αυτά προβαλλόντουσαν, από τη μια ή την άλλη πολιτική πλευρά ήταν το πραγματικό έδαφος πάνω στο οποίο εκτυλίχθηκε η πολιτική σύγκρουση. Το γεγονός ότι και από τις δύο πλευρές, αν και η συμμετρία δεν είναι τέλεια, πρόβαλαν, τις κοινωνικές απαιτήσεις, σαν κοινωνικά αιτήματα, τα οποία δήθεν θα ικανοποιούσαν με την εξουσία τους ή με τη συμμετοχή τους στη διακυβέρνηση, δίνει ακριβώς το μέτρο της απόστασης της πολιτικής από την κοινωνία και άρα από την ιστορία.

Στο τέλος του εμφυλίου η παράταξη της Δεξιάς επέβαλε σαν κοινό έδαφος της πολιτικής σύγκρουσης μια δική της πολιτική επινόηση, προσπαθώντας να θέσει εκτός αυτού του επινοημένου κοινωνικού εδάφους -- το οποίο ονόμασε αυθαιρέτως "ελληνικό έθνος" και "εθνικόφρονα συνείδηση" -- την Αριστερά, με όλα τα γνωστά τραγικά και συγχρόνως τραγελαφικά αποτελέσματα. Σε μια "αντίστροφη" που επιχειρήθηκε στη μεταπολίτευση, ανατέθηκε στην Αριστερά να επινοήσει και να κατασκευάσει ένα νέο κοινό πολιτικό έδαφος, πάνω στο οποίο, κατά τις ελπίδες της εξουσίας, θα ξεδιπλωνόταν μια ελεγχόμενη (δηλαδή παιγνιώδης) πολιτική σύγκρουση. Η θεωρητική και ιδεολογική βάση γι' αυτή την νέα πλαστογραφία του κοινού εδάφους της πολιτικής σύγκρουσης ήταν ο λεγόμενος αντισταλινισμός. Είναι δύσκολο, και ίσως μάταιο, να προσδιοριστεί, σε πιο από τα δύο στρατόπεδο μπήκε ο θεμέλιος λίθος του οικοδομήματος της αντισταλινικής πολιτικής σκέψης, αλλά πάντως αυτή η σκέψη αναπτύχθηκε δραστικά στο αριστερό στρατόπεδο. Και αφού στην αρχή χρησιμοποιήθηκε για να ενώσει πολιτικά την αριστερή με την δεξιά παράταξη, χρησιμοποιήθηκε αργότερα σαν κοινό πεδίο της (παιγνιώδους όπως είπαμε) σύγκρουσης ανάμεσα στις δύο παρατάξεις.

Πρέπει βέβαια να τονιστεί ότι ο αντισταλινισμός δεν έχει καμία σχέση με μια αναμενόμενη και επιθυμητή κριτική στην θεωρούμενη πολιτική "εφαρμογή" (έννοια καθ' εαυτή ανόητη) του μαρξισμού, που επιχειρήθηκε στα τριάντα χρόνια διακυβέρνησης από τον Στάλιν, κριτική που άλλωστε θα ήταν απαράβατο και αποκλειστικό καθήκον

ενός επαναστατικού μαρξιστικού πολιτικού φορέα. Ο αντισταλινισμός απλώς πρόσφερε ένα -- κατάλληλο και ίσως πλούσιο -- πρόσχημα, αλλά πάντως πρόσχημα για την υποβάθμιση της μαρξιστικής πολιτικής σκέψης, ώστε να παρακαμφθεί το "ακανθώδες" ερώτημα που έθεσε (για να μην πούμε έθεσε απαντώντας το πειστικά) ο Μαρξ. Το ερώτημα είναι: κατά πόσο η επαναστατική αλλαγή είναι ένα αναγκαίο και ουσιαστικό κοινωνικό φαινόμενο και ποια είναι η πολιτική έκφραση αυτού του φαινομένου. Με όποιες δικαιολογίες και αν παρακάμπτεται αυτό το ερώτημα, η ίδια η προσπάθεια να παρακαμφθεί το φέρνει μπροστά σ' αυτούς που προσπαθούν να το παρακάμψουν. Στην πραγματικότητα ολόκληρη η συζήτηση για τη δεκαετία του '40 ήταν και παραμένει μια προσπάθεια της αρνητικής απάντησης σ' αυτό το ερώτημα. Εκκρεμεί επομένως μια σύγχρονη απάντηση ή καλύτερα μια σύγχρονη και καρποφόρα πολιτική αντιπαράθεση με κέντρο αυτό το ερώτημα. Και πάντως αυτό το ερώτημα αποτελεί το κλειδί κάθε σύγχρονης αντίληψης για την ιστορία γενικά, και οπωσδήποτε για την μεταπολεμική πολιτική ιστορία.

Προοπτικές: πλαστές και πραγματικές

Στην απάντηση στο πιο πάνω ερώτημα, δεν είναι δυνατόν να συμβάλει η επιστημονική κοινότητα, χωρίς να εμπλακούν -- όπως ειπώθηκε στην αρχή -- στην πολιτική αντιπαράθεση οι μάζες της φοιτητικής νεολαίας και το ζωντανό τμήμα του διδακτικού προσωπικού. Όσο ο ζωντανός αυτός παράγοντας δεν εμπλέκεται, η ιστοριογραφία για τον εμφύλιο θα παραπαίει στα χέρια δύο αντιμαχόμενων εξουσιαστικών παρατάξεων, οι οποίες δεν θα μπορούν ούτε καν να διακρίνουν η μία την άλλη. Μ' αυτή τη λογική, η εξελισσόμενη αντιπαράθεση, αυτών των παρατάξεων, μπορεί και μόνο να θεωρηθεί θετική επειδή ενδέχεται να οδηγήσει στην εμπλοκή των παραγόντων που μπορούν να συμβάλουν στην διερεύνηση και την επανερμηνεία της ιστορικής δεκαετίας του '40 και όχι επειδή μπορεί να συμβάλει, η ίδια, στην κατάσταση που βρίσκεται, στην ανάπτυξη μιας επιστημονικής ιστορικής αντίληψης.

Για να επανέλθουμε ωστόσο στο θέμα αυτού του κειμένου, πρέπει να πούμε ότι αυτό που δεν αντιλήφθηκαν από την αρχή, και οι δύο παρατάξεις της ιστοριογραφίας, λόγω της σύγχυσης που οι ίδιες προκάλεσαν γύρω από το ερώτημα που έχουν να απαντήσουν, είναι η πολιτική διάσταση της αντίθεσής τους. Στην αρχή δεν αντιλήφθηκαν καν το αναπόφευκτο της πολιτικοποίησης της μεταξύ τους αντιπαλότητας. Όταν

αργότερα το αντιλήφθηκαν, αδυνατούσαν, και αδυνατούν ακόμα, να αντιληφθούν την διαφορά της σημερινής τους αντιπαλότητας από την προηγούμενη ψυχροπολεμική αντιπαλότητα Δεξιάς - Αριστεράς. Στην πραγματικότητα δεν μπορούν να αντιληφθούν την πραγματική (δηλαδή την κοινωνική και όχι την εξουσιαστική) ανάγκη ενός πολιτικού λόγου, που τους ωθεί στην εξέταση της συγκεκριμένης ιστορίας, γι' αυτό και εκπλήσσονται από την έκταση που παίρνει η συζήτηση και η ευρωστία της βιβλιογραφικής αγοράς που δημιουργείται. Χρειάζεται πράγματι, ενός σύγχρονου πολιτικός λόγος που να υπερβαίνει την ταξική αντίληψη, αφού αυτή έφτασε στα όριά της, στο τέλος της εποχής του ψυχρού πολέμου, αλλά να την υπερβαίνει προς τα εμπρός και όχι προς τα πίσω. Πράγμα που δεν μπορεί να κάνει το συγκρότημα του -- ενιαίου πλέον -- ακαδημαϊκού και πολιτικού δικτύου, το οποίο τελεί εν αγνοία ακόμα και της πραγματικής του θέσης μέσα στο κοινωνικό σύνολο, αφού δεν έχει καν ορισμό για την έννοια του κοινωνικού συνόλου. Όλα αυτά σημαίνουν ότι ουσιαστικά εκκρεμεί από την κοινωνική πλευρά, η απόκτηση μιας νέας συνείδησης που ανάμεσα σε άλλα πράγματα θα αφορά και την θέση μιας μελλοντικής ακαδημαϊκής κοινότητας μέσα στο κοινωνικό σώμα. Και δεν είναι καθόλου περίεργο πως από ό,τι φαίνεται η διερεύνηση της δεκαετίας του 40, από πολιτική και ιστορική άποψη θα αποτελέσει την ευκαιρία για την απόκτηση από την κοινωνία αυτής της νέας συνείδησης.

Προς το παρόν, το αξιοσημείωτο όσο και παράδοξο, αποτέλεσμα αυτής της σύγχυσης που επικρατεί, και που προκλήθηκε κυρίως από την ανάπτυξη ενός αριστερού ακαδημαϊσμού, είναι η φανερή ανάληψη ενός "ανατρεπτικού" επιστημονικού ρόλου από την αυτοκρατορική ιστοριογραφική τάση παρόλο που αυτή αποτελεί συνέχεια της συντηρητικής ιστοριογραφίας. Απ' εδώ και πέρα η κατάσταση αρχίζει να γίνεται τραγελαφική. Εμφανίζονται τα "παιδιά" της συντηρητικής ιστοριογραφίας, όχι μόνο να προσεταιρίζονται την έννοια της "μαμής της ιστορίας" αλλά και να ενστερνίζονται την "λατρεία" της επιστημονικής, και μάλιστα της διεπιστημονικής, προσέγγισης της ιστορίας, να πίνουν νερό στο όνομα των "ανώνυμων πρωταγωνιστών" και τέλος να θεωρούν σχεδόν μοναδική πηγή της ιστοριογραφίας, την "προφορική ιστορία". Και απ' την άλλη μεριά εμφανίζονται οι ιστορικοί της αριστεράς να επιμένουν στην "κλασική" δηλαδή συντηρητική διερεύνηση των ιστορικών γεγονότων, μέσω των γραπτών ντοκουμέντων, να βλέπουν δηλαδή την ιστορία σαν αποτέλεσμα των πολιτικών αποφάσεων, κρατικών και κομματικών ηγεσιών. Και για να συμπληρωθεί το παράδοξο, συγκροτούνται δύο ιστοριογραφικές συμμαχίες, στην μία εκ των ο-

ποίων, οι ακαδημαϊκοί της αριστεράς συμμαχούν με τους κλασικούς ιστορικούς του δημοκρατικού (εντός ή εκτός εισαγωγικών) συντηρητισμού, ενώ στην άλλη συμμαχία, οι εκπρόσωποι της αυτοκρατορικής πολιτικής, προσελκύουν, νέους και ικανούς επιστήμονες, διαφόρων πολιτικών αποχρώσεων, ελπίζοντας σε έναν διεμβολισμό του απρόσιτου μέχρι πρότινος χώρου της ακαδημαϊκής εξουσίας.

κόμβος και κόμπος

Η πρώτη ολοκληρωμένη εμφάνιση και σχεδόν ρητή παραδοχή αυτών των συμμαχιών έγινε στο συνέδριο του ΔΜΕΠ στην Πρέβεζα. Σ' αυτό το συνέδριο προσήλθαν εκπρόσωποι όλων των τάσεων της ιστοριογραφίας του Εμφυλίου Πολέμου, εκτός από τους θεωρούμενους πατέρες του "νέου κύματος" της ιστοριογραφίας. Η μωτρωμένη απουσία των "πατέρων", επισημαίνει και την βασική δυσκολία στην εγκαθίδρυση της αυτοκρατορικής άποψης στην ιστορική επιστήμη. Επισημαίνει δηλαδή την αντίδραση του παλιού "συντηρητικού" χώρου στους νέους διεκδικητές της ακαδημαϊκής εξουσίας. Αν και δεν έχουμε ακόμα εκδηλώσεις αντίστοιχες, υπάρχουν ασφαλώς και στον χώρο της ιστοριογραφίας, δυνάμεις αντίστοιχες με τους εκ δεξιών αντιπαρατιθέμενους στην παγκοσμιοποίηση δηλαδή στην αυτοκρατορική πολιτική. Ακόμα κι απ' αυτήν την πλευρά δημιουργείται το παράδοξο ότι ενώ η συγκρότηση της συμμαχίας της αριστεράς με την "συνετή" συντηρητική ιστοριογραφία γίνεται ομαλά, η αντίστοιχη προσπάθεια αυτοκρατορικής μετάλλαξης της αστικής πολιτικής οδηγεί σε "ανωμαλίες" που αργά ή γρήγορα θα εκδηλωθούν ανοικτά. Το παράδοξο όμως εξηγείται. Η προσπάθεια εκσυγχρονισμού της "αστικής" αντίληψης που ουσιαστικά αποπειράται η αριστερά δεν συναντά καμία δυσκολία, εφόσον δεν έχει και κανένα στοιχείο πραγματικού εκσυγχρονισμού. Πρόκειται απλά γιατί ρητή η υιοθέτηση της αστικής αντίληψης για τον εμφύλιο από την Αριστερά. Αντίθετα η αυτοκρατορική πολιτική, όπως γενικά, έτσι και στην μορφή που προσπαθεί να πάρει σαν αντίληψη για την ιστορία, συνιστά μια πλήρη ανατροπή του "αστικού" θεσμικού οικοδομήματος κάνοντας προβληματική την θέση των ιστορικών της εθνοφροσύνης. Αυτοί αργά ή γρήγορα θα αντιδράσουν και καθώς έχουν αρκετή δύναμη ακόμα και ως "δυσφημιστικός παράγων" -- γι αυτό άλλωστε κρατιώνται και σε απόσταση -- θα δημιουργήσουν ακόμα μεγαλύτερα προβλήματα στην αυτοκρατορική πολιτική.

Τα παραπάνω αφορούν το πλαίσιο της εξέλιξης, των ιστοριογραφικών τάσεων. Αυτό που ενδιαφέρει όμως περισσότερο, είναι το περιεχόμενό τους, το οποίο αφορά την πολιτική και ιστορική ερμηνεία των συγκρούσεων της δεκαετίας του '40. Σε σχέση με την ερμηνεία του εμφυλίου, διαμορφώνονται δύο τάσεις που εκφράζονται και στις δύο επιστημονικές διοργανώσεις. Αυτή που εκφράζεται στο συμπόσιο της Θεσσαλονίκης, ξεκινώντας από την παρατήρηση των ιστορικών δρώμενων μέσα από την πολιτική τους έκφραση, μέσα δηλαδή από τις πολιτικές κινήσεις και δηλώσεις και συνεννοήσεις των εμπλεκόμενων πολιτικών δυνάμεων, θεωρεί τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο καθώς και τους εμφυλίους πολέμους που προηγήθηκαν και ακολούθησαν, σαν μια γενική και πολυμερή σύγκρουση μεταξύ φασισμού και δημοκρατίας. Σαν μια σύγκρουση δηλαδή περιορισμένη μέσα στο πλαίσιο της αστικής δημοκρατίας. Αυτή που εκφράζεται με το συνέδριο της Καστοριάς, θεωρεί τα ίδια ιστορικά γεγονότα σαν συγκρούσεις μεταξύ αστικών (δημοκρατικών ή φασιστικών) εξουσιαστικών ομάδων από την μια μεριά και ομάδων που προσπαθούσαν να εγκαθιδρύσουν την κομμουνιστική εξουσία από την άλλη. Είναι προφανής -- εκ πρώτης όψεως -- η αντιστροφή των "κλασικών" ρόλων ανάμεσα στις δύο ιστοριογραφικές τάσεις, στο επίπεδο της ερμηνείας. Η θεωρούμενη ως αριστερά, απορρίπτει άνευ εξετάσεων την κλασική λενινιστική άποψη, χρησιμοποιώντας το σχήμα ερμηνείας του Ελληνικού Εμφυλίου που διατύπωσε ο Φίλιππος Ηλίου, στο βιβλίο που εκδόθηκε μετά τον θάνατό του. Παρόλο που ο ίδιος ο συγγραφέας είχε την εντιμότητα ή την εξυπνάδα, να δηλώσει ότι το βιβλίο του δεν ήταν μια ιστορική μελέτη αλλά απλή παράθεση ιστορικών ντοκουμέντων. Σύμφωνα με το σχήμα αυτό η πολιτική σύγκρουση του εμφυλίου δεν είναι μια σύγκρουση μεταξύ αντιτιθέμενων ταξικών ομάδων, όπως θα υποστήριζε ένας λενινιστής, αλλά μια σύγκρουση που προέκυψε από τις πολιτικές μεθοδεύσεις των μεγάλων δυνάμεων στις οποίες "ενεπλάκη" και το Κ.Κ.Ε. Και την απορριφθείσα λενινιστική άποψη φαίνεται, πάντα εκ πρώτης όψεως, να την υιοθετεί η άλλη πλευρά, υποστηρίζοντας ότι η Αριστερά έδρασε πρωτοβουλιακά και επεδίωκε την ανατροπή της αστικής εξουσίας.

Κρίνεται αναγκαία εδώ μια διευκρίνιση, αν και αυτή υπερβαίνει τους στόχους του παρόντος κειμένου. Ασφαλώς δεν είναι υποχρεωτική η υιοθέτηση της μαρξιστικής αντίληψης για την ιστορία, από τον καθένα που θέλει να ασχοληθεί με την μελέτη της. Πολύ περισσότερο διότι δεν είναι συμφωνημένο, στις σημερινές συνθήκες, σε τι συνίσταται η μαρξιστική αντίληψη. Η χρήση των μαρξιστικών κειμένων, όπως την

κάνουν μερικοί επιστήμονες, σαν μια ακόμα βιβλιογραφική πηγή είναι μια μάλλον άθλια συνήθεια. Ακόμα πιο δύσκολα είναι τα πράγματα όταν αναφερόμαστε στην λενινιστική θεωρία. Η παραπάνω αναφορά επομένως στην λενινιστική άποψη, δεν σημαίνει ότι ο γράφων την θεωρεί υποχρεωτική για τους επιστήμονες που εξετάζουν την ιστορία του εμφυλίου πολέμου όποια πολιτική άποψη κι αν έχουν ή θεωρούν ότι έχουν. Είναι όμως, από επιστημονική άποψη, ασυγχώρητο να παρακάμπτεται και να αγνοείται το γεγονός ότι για την δεκαετία του 40, υπήρχαν κατασταλαγμένες ορισμένες γενικές αρχές με βάση τις οποίες χαραζόταν η δράση των κομμουνιστικών κομμάτων συμπεριλαμβανομένου και του Κ.Κ.Ε., τις οποίες ο οποιοσδήποτε ιστορικός θα μπορούσε και θα έπρεπε να τις ξέρει. Αν η πράξη του Κ.Κ.Ε. ήταν σύμφωνη ή όχι με αυτές τις αρχές είναι ένα ζήτημα που δεν επιτρέπεται να το παρακάμπει κάποιος που θέλει να διδάξει την κοινωνία στην ιστορία της δεκαετίας του 40. Πολύ περισσότερο όταν, όπως οι επιστήμονες της αριστεράς στηρίζουν το κύρος τους είτε στην γνώση της μαρξιστικής θεωρίας είτε στην ιδιοκτησία από κληρονομιά των αρχείων του Κ.Κ.Ε. Η πρακτική της αποσιώπησης, με άλλα λόγια, της σχέσης ανάμεσα στην πρακτική των κομμουνιστικών κομμάτων στη διάρκεια της δεκαετίας του 40 και στην θεωρία που υποτίθεται ότι καθοδηγούσε αυτή την πράξη ισοδυναμεί με πλαστογραφία. Οι αυθεντίες και των δύο τάσεων της ιστοριογραφίας ουσιαστικά εννοούν να γράψουν την ιστορία της δεκαετίας του 40, ερήμην των δύο κυρίαρχων και αντιμαχόμενων πολιτικών, ιδεολογικών και φιλοσοφικών ρευμάτων εκείνης της εποχής, τα οποία εκφράστηκαν μέσω του φασισμού και του κομμουνισμού.

Οι δύο ιστοριογραφικές αντιλήψεις

Η "υιοθέτηση" της λενινιστικής άποψης εκ μέρους της αυτοκρατορικής ιστοριογραφίας είναι βέβαια μια φάρσα που αρχίζει και τελειώνει στην χρησιμοποίηση της σαν απόδειξη για τον ισχυρισμό ότι το Κ.Κ.Ε. "ήθελε" να καταλάβει την εξουσία. Αλλά πλαστή είναι και η ίδια η αντιπαράθεση. Η πλαστότητα της συνιστάται στο γεγονός ότι και οι δύο τάσεις της ιστοριογραφίας είναι απολύτως σύμφωνες στο να αναζητήσουν τους ιστορικούς παράγοντες αποκλειστικά στο επίπεδο των πολιτικών ηγεσιών. Αντιστοιχεί στην πλαστότητα του κοινού εδάφους της αντιπαράθεσης, που κατασκευάστηκε από την Αριστερά υπό το πρόσχημα του αντισταλινισμού. Ο αντισταλινισμός συνιστάται ακριβώς στη μεταφορά της πολιτικής "ευθύνης" (ή με άλλα λόγια της πολιτικής συνείδησης) από την κοινωνία στις πολιτικές ηγεσίες. Με βάση τον

αντισταλινισμό, η μια πολιτική τάση της δεκαετίας του '40 προσωποποιούνταν στον Στάλιν και στην άλλη στον Χίτλερ. Τελικά η μια ιστοριογραφική αντίληψη, διαστρέφει την πολιτική πραγματικότητα της δεκαετίας του '40, εμφανίζοντας την κοινωνία ως απύσχα από τους παράγοντες του ιστορικού γίνεσθαι, ενώ η δεύτερη ιστοριογραφική παράταξη, διαστρέφει την ίδια πραγματικότητα παρουσιάζοντας την κοινωνία να παρασύρεται στην μάταιη και εγκληματική διεκδίκηση της εξουσίας από την κομμουνιστική ηγεσία.

Ωστόσο η διαφορά στον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται η κοινότητα των αντιλήψεων στην ερμηνεία του εμφυλίου και γενικά των συγκρούσεων της δεκαετίας του 40, έχει ιδιαίτερη σημασία. Γιατί και στην μία και στην άλλη περίπτωση οι ερμηνείες επισημαίνουν τα προβλήματα που πραγματικά υπήρχαν στο πολιτικό πεδίο της δεκαετίας του 40. Προβλήματα που εκφράστηκαν πράγματι στην πολιτική του επαναστατικού κόμματος που ήταν, ή που θεωρούσε ότι ήταν το ΚΚΕ. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε μια από επιστημονική άποψη απαράδεκτη "ανεπάρκεια" που παρουσιάζεται κοινή σε όλες τις απόπειρες ερμηνείας της δεκαετίας του 40. Οι πάντες, στρέφονται στην έκφραση επί της πολιτικής σκηνής των πολιτικών προβλημάτων της δεκαετίας του '40. Οι πάντες παραδέχονται ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, ήταν σε ολόκληρη τη δεκαετία το κέντρο των αποφάσεων που (κατά τη γνώμη τους) δημιούργησαν την ιστορία της δεκαετίας. Οι πάντες μελετούν μετά μανίας το παραμικρό χαρτάκι που πέφτει στα χέρια τους, ανάγοντάς το σε τρομερό ντοκουμέντο. Το ίδιο πράγμα κάνουν οι θιασώτες της προφορικής ιστορίας με τις παραμικρές προφορικές μαρτυρίες. Ο κ. Καλύβας έχει καταντήσει μακάβριος με τις προτροπές του προς τους νέους ερευνητές να βιαστούν, πριν πεθάνουν οι προφορικές μαρτυρίες και χάσουμε τη ευκαιρία να γνωρίσουμε το "πραγματολογικό" μέρος της ιστορίας. Και από την άλλη μεριά οι πάντες αγνοούν, ή προσποιούνται πως αγνοούν ότι τα δύο πολιτικά προβλήματα, που έχουν μοιραστεί και την μελέτη τους έχουν κάνει "έργον ζωής", οι ανήκοντες και στις δύο τάσεις της ιστοριογραφίας, απασχόλησαν ως θεωρητικά προβλήματα είτε της πολιτικής, όταν ήταν επίκαιρα, είτε της ιστορίας στην διαχρονικότητά τους το κομμουνιστικό κίνημα σ' όλο τον κόσμο και το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας. Αλλά και αν ακόμα κανείς υποστηρίξει ότι δεν το απασχόλησαν, θα πρέπει τότε να επισημάνει ότι τα ντοκουμέντα και οι μαρτυρίες δείχνουν ότι κακώς δεν το απασχόλησαν.

Δεν θα επιχειρήσουμε εδώ το ξαναδιάβασμα με τέτοιο μάτι τα στοιχεία που υπάρχουν. Μπορούμε όμως να πούμε συνοπτικά ότι η δεκαετία του '40, αρχίζοντας από τον άκαρπο εμφύλιο της Ισπανίας και φτάνοντας μέχρι τον καρποφόρο (για την εποχή που έγινε) εμφύλιο στην Κίνα, έθεσε επί τάπητος δύο βασικά θεωρητικά προβλήματα. Το ένα πρόβλημα, είναι αυτό που "ανακάλυψαν" περιχαρείς οι ιδρυτές του ΔΜΕΠ, και το διαλαλούν ως δική τους απάντηση στο δίλλημα: ποιος είναι ο "πρωταγωνιστής της ιστορίας". Το άλλο πρόβλημα, περί του οποίου το ερμηνευτικό σχήμα που πρόβαλε ο Φίλιππος Ηλιού, είναι ο τρόπος που μεταφέρονται οι συμμαχίες των κοινωνικών ομάδων στο πολιτικό πεδίο. Από την πλήρη διάγνωση, μέσω της παρατήρησης, την θεωρητική επεξεργασία, την επίλυση στο θεωρητικό και μετά σε πρακτικό επίπεδο, αυτών των δύο προβλημάτων, εξαρτήθηκε η έκβαση των συγκρούσεων στη δεκαετία του '40.

Αλλά αυτή η διαδικασία, από την επισήμανση μέχρι την επίλυση δεν ήταν, και δεν είναι ακόμα, εύκολο πράγμα ακριβώς γιατί δεν υπάρχουν σαφή όρια ανάμεσα στο πρακτικό και στο θεωρητικό μέρος της επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει ένας ιστορικός μηχανισμός επίλυσης των προβλημάτων, ούτε σημαίνει ότι μια κοινωνική θεωρία μέσα στην οποία περιέχονται τα δύο αυτά προβλήματα αποδεικνύεται λαθεμένη, επειδή στη δεκαετία το '40, όταν τα προβλήματα αυτά ανέκυψαν πιεστικά, δεν υπήρχε τρόπος ή δεν υπήρχε πολιτικός φορέας ικανός να τα επιλύσει. Αντίθετα τόσο οι ταλαντεύσεις του ΚΚΕ, σχετικά με τον σοσιαλιστικό ή λαϊκοδημοκρατικό χαρακτήρα της κοινωνικής αλλαγής στην Ελλάδα, όσο και οι διαφωνίες και στην Τρίτη Διεθνή παλιότερα, και στο ΚΚΕ στην κατοχή για την γραμμή και την πρακτική των συμμαχιών και συμφωνιών (ΕΑΜ, συμφωνίες Λιβάνου και Καζέρτας, Βάρκιζα κ.λπ.) δείχνουν και την πειστικότητα αυτών των προβλημάτων και την μέχρι σήμερα ανωριμότητα της κοινωνίας στην επίλυσή τους. Αντί επομένως αυτά τα παραδείγματα να γίνονται λαβές για την εύκολη υποτίμηση της πολιτικής εμβέλειας του ΚΚΕ και για την γελοιοποίηση των στελεχών του ΚΚΕ και των πολιτικών προσώπων του Δημοκρατικού Κινήματος, θα έπρεπε να μελετώνται σοβαρά κυρίως για την σχέση τους με τις επιθυμίες και την δυναμική των "ανώνυμων πρωταγωνιστών" της ιστορίας. Αφού οι επικεφαλής και της μιας και της άλλης τάσης της ιστοριογραφίας αποφάσισαν να "ειδικευτούν" στο καθένα από αυτά τα δύο κοινωνικά προβλήματα, καλά θα έκαναν να τα αντιμετωπίσουν σοβαρά, όχι για χάρη της κοινωνίας (γιατί επιτέλους αυτήν δεν πρόκειται ποτέ

σαν φορείς εξουσίας που είναι να την υπηρετήσουν με την στοργή τους, αν την υπηρετήσουν καθόλου θα την υπηρετήσουν με την έχθρα τους) αλλά για χάρη της δικής τους αξιοπρέπειας.

Τι αναμένεται από τις επιστημονικές συγκεντρώσεις

Οι δύο επιστημονικές εκδηλώσεις, για τις οποίες γίνεται λόγος σε αυτό το κείμενο, είναι σε ένα βαθμό προϊόν μιας φάσης της μέχρι στιγμής ιστορικής διαδικασίας και θα αποτελέσουν αφετηρία μιας περαιτέρω φάσης της ιστορικής διαδικασίας. Μπορούμε να θεωρήσουμε σαν κομβική την σημασία και των δύο γιατί εκφράζουν σαν γεγονότα την έμπρακτη αποσαφήνιση της διαπλοκής ανάμεσα στην πολιτική και την ιστορική σκέψη. Δεν υπάρχει βέβαια καμιά αμφιβολία ότι οι εκφράσεις που αποτελούν οι δύο εκδηλώσεις, δεν θα είναι ούτε θα μπορούσαν να είναι καθαρές. Πολύ περισσότερο αφού οι συγκεκριμένες εκφράσεις καταγράφονται στο πεδίο της εξουσίας. Το ξεκαθάρισμα όμως των κοινωνικών φαινομένων δεν είναι δυνατό στο πραγματικό επίπεδο, εκεί δηλαδή όπου τα φαινόμενα λαμβάνουν χώρα, είναι όμως εφικτό στο νοητικό επίπεδο, εκεί δηλαδή όπου τα φαινόμενα καταγράφονται στην κοινωνική συνείδηση. Από την άλλη μεριά το ζήτημα του νοούντος και δρώντος υποκειμένου, το οποίο αποτελεί το αισθητήριο μέσω του οποίου σχηματίζεται και εμπλουτίζεται η κοινωνική συνείδηση, είναι σπουδαίο "μεθοδολογικό", ας πούμε για να συντονιστούμε με την μόδα, ζήτημα το οποίο, καλώς ή κακώς, δεν περιμένουμε να επιλυθεί, ούτε καν να εξεταστεί σοβαρά, στο πλαίσιο των τρεχουσών επιστημονικών εκδηλώσεων, συμπεριλαμβανομένων και των δύο που εξετάζουμε εδώ.

Οι δύο αυτές επιστημονικές εκδηλώσεις έχουν προκύψει σε μια πορεία προσπαθειών για την ανασύνταξη του μεταπολεμικού και μεταπολιτευτικού, εξουσιαστικού πολιτικού και ιστορικού λόγου, στην φάση της μετάλλαξης του από όργανο της ψυχροπολεμικής πολιτικής, σε όργανο της αυτοκρατορικής πολιτικής. Και οι δύο χαρακτηρίζονται από την αποδοχή εκ μέρους των οργανωτών τους της αυτοκρατορικής πολιτικής και από την προσπάθεια να προσαρμοστούν σ' αυτήν έτσι ώστε οι ιδιαίτερες πολιτικές που εκφράζουν, να επιβιώσουν και στην καλύτερη περίπτωση να κυριαρχήσουν, κάτω από την επικυριαρχία της αυτοκρατορικής πολιτικής. Η διαφορά τους έγκειται στον ιδιαίτερο ρόλο που ελπίζουν να παίξουν στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής. Η θέση που εκφράζει η οργάνωση του συμποσίου της Θεσσαλονίκης δη-

λαδή η γενίκευση της υιοθέτησης του ερμηνευτικού σχήματος του Φίλιππου Ηλιού είναι αρκετά σαφής και άλλωστε δεν είναι καθόλου καινούρια. Η θέση όμως που εκφράζει η οργάνωση του συνεδρίου του ΔΜΕΠ είναι εντελώς ασαφής γιατί εκτός του ότι είναι πρωτόλεια έχει το βάρος δύο αντιτιθέμενων όσο και συγγενών ρόλων.

Προσπαθούν οι ιδρυτές του ΔΜΕΠ να κρατήσουν δυο καρπούζια στην ίδια μασχάλη, αφού από την μια μεριά προσπαθούν να εισάγουν, την αυτοκρατορική πολιτική στην ελληνική ακαδημαϊκή εξουσία, να παίξουν δηλαδή εξ αυτής έναν ρόλο ρυθμιστικό και τάξεων και πολιτικών παρατάξεων, αλλά την ίδια στιγμή πρέπει να συνεχίσουν τον πολιτικό ρόλο της πιο σκληρής παράταξης της συντηρητικής ιστοριογραφίας. Αυτός ο διπλός ρόλος όμως τους φέρνει ήδη και θα τους φέρει στο μέλλον σε μια διπλή σύγκρουση, τόσο με τους νέους ιστορικούς στους οποίους δεν μπορούν να προσφέρουν τίποτα από όσα τους έχουν υποσχεθεί, και κυρίως μια δημιουργική εργασία που είναι εξ αντικειμένου απαίτηση κάθε νέου επιστήμονα, όσο και με την παλιά φρουρά της μεταπολεμικής ιστοριογραφίας τα μέλη της οποίας αναγκαστικά παραμερίζονται από την αυτοκρατορική εξουσία, μαζί με τα σαθρά και παρωχημένα σχήματα, με τα οποία ήταν εξοπλισμένοι.

Σε όλη την έκταση της ιστοριογραφικής κοινότητας, υπάρχει ο μύθος της "επιστημονικής εγκυρότητας" των απόψεων που εκφράζονται για τα πολιτικά και ιστορικά γεγονότα. Αν αυτή η ανοησία είχε την παραμικρή βάση θα έπρεπε να ήταν γνωστά κάποια κριτήρια "εγκυρότητας" που να αφορούν το περιεχόμενο του "επιστημονικού" πολιτικού λόγου. Αντίθετα όμως παρουσιάζονται σαν τέτοια κριτήρια "το πλήθος των δημοσιεύσεων σε έγκυρα επιστημονικά περιοδικά" και τα "εκατομμύρια των σελίδων" που έχει διαβάσει ο "έγκυρος" επιστήμων. Στο κείμενο αυτό υποστηρίζεται η άποψη ότι είναι απολύτως αδύνατο εξ ορισμού, τα επιστημονικά σώματα που δημιουργούνται με τις πανεπιστημιακές και άλλες επιστημονικές συνάξεις να δράσουν σαν έστω και κατά προσέγγιση συνεκτικά, συλλογικά υποκείμενα πρόσκτησης ή μετάδοσης γνώσης. Αντίθετα όταν οι συμμετέχοντες σε αυτά τα σώματα προσποιούνται πως θεωρούν κάτι τέτοιο δυνατό, είτε στοχεύουν είτε απλώς βοηθούν στην δημιουργία ενός ακόμα εργαλείου αποσιώπησης και παράκαμψης, των προβλημάτων που δημιουργεί το αστικό εξουσιαστικό σύστημα, ή ότι έχει απομείνει απ' αυτό, στην λειτουργία της γνώσης. Για όποιον ενδιαφέρεται να μεταδώσει ή να αποκτήσει επιστημονική γνώση, δεν υπάρχει κανένα περιθώριο αισιοδοξίας, ότι ένα επιστημονικό

σώμα μπορεί να είναι τίποτα περισσότερο από ένα φόρουμ επιστημονικού λόγου. Από την άλλη μεριά όμως, πρέπει να τονιστεί ότι ένα πραγματικό φόρουμ επιστημονικού λόγου είναι, στις σημερινές συνθήκες, ανεκτίμητης αξίας για τις κοινωνικές διεργασίες προς την κατεύθυνση της δημιουργίας μιας σύγχρονης κοινωνικής συνείδησης. Η εξαιρετική σημασία του φόρουμ έγκειται στο γεγονός ότι η παραγωγική λειτουργία του μπορεί να εξασφαλιστεί χωρίς καμιά συνεννόηση και συμφωνία, μόνο μέσα από την αυθόρμητη προσωπική παρουσία και έκφραση των προσώπων που συμμετέχουν σ' αυτό.

Για να πάρουμε τα συγκεκριμένα παραδείγματα, τόσο το συμπόσιο της Θεσσαλονίκης που αρχίζει σε λίγες μέρες όσο και το συνέδριο της Καστοριάς, μπορούν να γίνουν πραγματικά τόποι έκφρασης επιστημονικού λόγου, αρκεί να αντιμετωπιστούν έτσι είτε από τους ομιλητές, είτε και μόνο από τους ακροατές. Κατά την άποψη του γράφοντος, όποια προφορική ή γραπτή έκφραση δεν έχει αξία ως εκπεμπόμενος λόγος, έχει μεγάλη αξία ως παράδειγμα ιδιοτελούς ή πλανημένου λόγου. Δεν μπορούμε να ξέρουμε ακόμα ούτε τι θα ακουστεί στο συμπόσιο της Θεσσαλονίκης, με εξαίρεση ορισμένες ομιλίες, ούτε στο συνέδριο της Καστοριάς εκτός από το γνωστό γενικό κλίμα που έχουν τα συνέδρια του ΔΜΕΠ. Θα εκφράσουν όμως πολύ ενδιαφέρουσες όψεις των προβλημάτων της ιστοριογραφίας και μόνο από το γεγονός ότι οργανώνονται, και ακόμα περισσότερο από το γεγονός ότι οργανώνονται με αυτούς τους τίτλους.